

НОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ІСТОРІЇ КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ ОДЕСИ XIX – ПОЧАТКУ XX ст.:

В.В. Левченко, Г.С. Левченко, Олександрo-Невська церква
Новоросійського університету: історія, персоналії, документи. –
Одеса, 2015. – 360 с.

Попри значний дослідницький інтерес до історії Новоросійського (Одеського) університету, який спостерігається останнім часом, особливо у зв'язку зі святкуванням цього року 150-річного ювілею цього вищого навчального закладу, існує ще чимало “білих плям” в його діяльності, які потребують більш детального дослідження та висвітлення. З-поміж них – історія університетської церкви св. Олександра Невського, що тривалий час була невід’ємною складовою університетського життя тогочасної Одеси. Звісно, в нарисах та окремих статтях з історії Новоросійського (Одеського) університету вона так чи інакше згадувалась, проте комплексного дослідження її історії, написаної на основі архівних та опублікованих джерел, досі написано не було. Завдяки виходу в світ монографії Г. Левченко та В. Левченка “Олександрo-Невська церква Новоросійського університету: історія, персоналії, документи” (Одеса, 2015) ця сторінка історії провідного вищого навчального закладу на півдні України отримала належне висвітлення в науковій літературі.

Зазвичай, від подібних праць очікується висвітлення докладної історії церкви (установи, організації тощо) від моменту початку діяльності до моменту закриття та окреслення біографій відомих осіб, життя та діяльність яких були пов’язані з нею. І в рецензованій книжці авторам майже вдалося розглянути всі ці моменти.

Так, у першому розділі книжки на тлі загального нарису значення церков при навчальних закладах в їхньому житті, викладається історія церкви св. Олександра Невського від часу її закладення наприкінці 1817 р. та освячення 7 січня 1818 р. ще в складі Рішельєвського ліцею, до закриття 1 травня 1920 р. вже у складі Новоросійського (Одеського) університету. Утім, автори не обмежуються цим часом, а наводять невеличкий нарис історії відродження та закриття університетської церкви св. Олександра Невського у 1942–1943 рр., коли вона була відкрита та діяла за згоди румунської окупаційної влади. Не зайвим буде підкреслити, що висвітлення розглядуваних у розділі питань здійснюється на основі широкої джерельної бази, в тому числі й архівних матеріалів, ретельно опрацьованих авторами. Такий підхід надав їм можливість доволі докладно висвітлити у другому розділі книжки біографічні нариси причту церкви св. Олександра Невського, починаючи від семи її настоятелів у 1818–1920 рр. та закінчуючи дияконами, старостами та регентами храму.

Тож, вже лише цими двома розділами книжка одеських дослідників заповнила одну з прогалин у мереживі наукових студій, завдяки яким стає можливим чіткіше та цілісніше уявлення про історію Одеси та біографії відомих та

маловідомих широкому загалу одеситів XIX – перших десятиліть XX ст. Проте значення книжки для розвитку української гуманітаристики не вичерпується тільки цим краєзнавчо-біографічним аспектом дослідження одеських істориків, тому що в монографії присутні ще два розділи, які мають вагомe значення для розвитку українського джерелознавства.

Це пояснюється тим, що до своєї книги дослідники вперше широко залучили відомості всіх 42-х збережених (з 45-ти) метричних книг Олександрo-Невської церкви Імператорського Новоросійського університету (1865–1920), що зберігаються в Державному архіві Одеської області (ф. 37, “Херсонська духовна консисторія”). Завдяки цьому автори змогли отримати додаткові відомості щодо біографій викладачів Одеського університету, уточнивши низку спірних моментів в їхньому житті або виявивши досі невідомі факти. Така праця робить книгу Г. Левченко та В. Левченка незамінною для дослідників, чиє поле наукового інтересу або лежить у сфері досліджень у галузі біографістики та генеалогії одеських родин, або чії студії так чи інакше мають відношення до життя Одеси у XIX – на початку XX ст. Безперечно, цьому позитивному моменту сприяє наявність у книжці іменного покажчика і, що важливо, власне публікації метричних книг церкви св. Олександра Невського, текст яких складає майже половину книжки. Завдяки цьому кожен дослідник матиме можливість ознайомитись з їх текстами та виявити саме ті моменти, які його цікавлять.

Зважаючи на те, що одним з важливих завдань сучасної української археографії є введення до наукового обігу якнайширшого кола джерел шляхом їх наукової публікації, то в цьому контексті книжка одеських дослідників виходить далеко за межі простих історико-краєзнавчих студій. Адже сучасна археографія передбачає не тільки правильне відтворення тексту, але й ретельний аналіз зміщеної у ньому інформації та пошук шляхів її максимально повного залучення до історичних досліджень. Саме тому автори книжки окремий розділ присвятили висвітленню питання джерельного потенціалу метричних книг на тлі розлогого нарису про структуру і побутування цього виду документів, стан розробки цього питання в українській та російській історіографіях та огляду евристичних можливостей метричних книг при навчальних закладах Одеси XIX – початку XX ст. У цьому контексті окремий розділ книжки, безпосередньо присвячений аналізу метричних книг Олександрo-Невської церкви, є своєрідним практичним втіленням висловлених авторами теоретичних міркувань щодо їх джерельного потенціалу.

Звичайно, кожний читач буде мати свою думку та може зробити свої позитивні й негативні висновки до пропонованої книжки одеськими істориками, помітити ті чи інші плюси або мінуси, що цілком природно, адже оцінки історичних подій і фактів, використання в якості основи різноманітних теоретико-методологічних методів, підходів, принципів, інструментарію наукового дослідження, як правило, амбівалентні. З точки зору рецензента до зауважень можна додати те, що незважаючи на присутність у кожного дослідника фактору

особистого сприйняття історичних подій та апіорі, що будь-яке, історичне дослідження є суб'єктивною реконструкцією минулого, у деяких фрагментах автору дещо ідеалізують діяльність православної церкви на теренах України у зазначений період. Незалежно від суб'єктивного чи об'єктивного сприйняття цієї, безсумнівно, корисної у науково-пізнавальному і практичному вимірах книжки, яка побудована на принципах науковості та розкриває культурні й суспільно значимі проблеми, вона несе помітний поступ у розвиток науки.

Відтак, монографія Г. Левченко та В. Левченка не просто на широкій джерельній базі висвітлює малознані моменти з історії Новоросійського (Одеського) університету, пов'язані з функціонуванням його домової церкви в ХІХ – на початку ХХ ст., що має безперечно вагоме значення для розвитку українського історичного краєзнавства, але й розкриває низку питань джерелознавчого характеру, пов'язаними з теоретично-методологічними та практичними аспектами залучення метричних книг до історичних студій, чим має вагоме значення для розвитку української археографії. З огляду на це, книжку одеських дослідників без перебільшення можна назвати вагомим внеском у розвиток української гуманітаристики та цінним подарунком до 150-річного ювілею своєї alma mater.

Вячеслав Корнієнко